

JAMIYAT TARAQQIYOTIDA MA'NAVIY YUKSALISH VA HUQUQIY ISLOHOTLARNING O'ZARO BOG'LIQLIGI

Abdurasulov Muxtorbek Bo'ri o'g'li

Termiz Davlat Pedagogika instituti, Pedagogika

va ijtimoiy fanlar fakulteti, Milliy g'oya

, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi, talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada jamiyat taraqqiyotining ma'naviy va huquqiy asoslari, ularning o'zaro uzviy bog'liqligi chuqur tahlil qilinadi. Insonning ma'naviy kamoloti va huquqiy ongining yuksalishi jamiyat barqarorligining poydevori ekanligi ilmiy jihatdan asoslanadi. Muallif o'zbek va xorijiy tadqiqotchilarning fikrlariga tayangan holda, huquqiy islohotlar va ma'naviy yuksalish o'rtasidagi dialektik aloqani yoritadi. Maqola davomida milliy qadriyatlar, ijtimoiy ong, fuqarolik jamiyati, huquqiy madaniyat kabi tushunchalar o'zaro bog'liq holda tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ma'naviy yuksalish, huquqiy islohot, jamiyat taraqqiyoti, huquqiy ong, milliy qadriyatlar, fuqarolik jamiyati, inson huquqlari, ijtimoiy adolat, ma'naviy yangilanish.

Bugungi globallashuv sharoitida har bir davlat o'z taraqqiyot strategiyasini nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlar, balki ma'naviy va huquqiy islohotlarning uyg'unligi asosida qurmoqda. Insoniyat tarixida jamiyatning qudrati faqat moddiy resurslar bilan emas, balki uning ma'naviy darajasi va huquqiy tizimining mukammalligi bilan o'lchanib kelgan. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov bu haqda shunday degan edi: "Jamiyatni isloh qilishdan avval, insonni, uning tafakkuri va dunyoqarashini o'zgartirish kerak. Chunki inson tafakkuri o'zgarmas ekan, hech bir islohot samara bermaydi." [2-15].

Demak, ma'naviy yuksalish huquqiy islohotlarning muvaffaqiyatini belgilovchi

ichki kuchdir. Shu bois, ushbu maqola jamiyat taraqqiyotida ushbu ikki jarayonning o‘zaro aloqadorlik mexanizmlarini ilmiy jihatdan ochib berishga qaratilgan.

Ma’naviyat - bu insonning ichki dunyosi, qadriyatlar tizimi, axloqiy mezonlar majmuasi bo‘lib, u shaxs va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarning ruhiy asosini tashkil etadi.

Sh.M. Mirziyoyev “Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari” asarida shunday yozadi:

“Hech bir islohot, hech bir qonun inson qalbidagi ma’naviyat, halollik va vijdonni almashtira olmaydi. Shu sababli, islohotlar eng avvalo inson qalbidan boshlanishi kerak.” [1.64].

Bu fikr ma’naviy yuksalishning huquqiy yangilanish uchun zarur shart ekanini ko‘rsatadi. Chunki inson ma’naviy jihatdan yuksak bo‘lmasa, huquqni hurmat qilish, qonunlarga rioya etish, adolatga ishonish kabi huquqiy fazilatlar shakllanmaydi.

Falsafiy jihatdan ma’naviyat “ichki erkinlik” tushunchasiga yaqin turadi. Aynan shu erkinlik shaxsni ongli ravishda qonunlarga bo‘ysundirishga, ijtimoiy mas’uliyatni his etishga undaydi.[5.36].

Huquqiy islohotlar - bu shunchaki normativ-huquqiy aktlarni yangilash emas, balki inson va davlat o‘rtasidagi yangi ijtimoiy kelishuvni shakllantirish jarayonidir. Ularning maqsadi - jamiyatda qonun ustuvorligini, adolatni va inson sha’nini ta’minlashdir.

Nemis faylasufi va huquqshunosi Yürgen Habermas bu jarayonni “huquqiy muloqot” deb ataydi. Unga ko‘ra: “Huquqiy tizim faqatgina qonunlar to‘plami emas, balki ijtimoiy ong va ma’naviyat bilan yo‘g‘rilgan kommunikativ jarayondir.”[4.102].

Shunday ekan, huquqiy islohotlarning samarasi fuqarolarning ma'naviy tayyorgarligiga bevosita bog'liq. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan sud-huquq tizimidagi o'zgarishlar ham aynan inson qadri, adolat va halollik tamoyillariga asoslanmoqda. Masalan, 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada "Inson - jamiyat va davlatning oliy qadriyati" degan prinsipning mustahkamlanishi bu uyg'unlikning huquqiy ifodasidir.

Ma'naviy qadriyatlar huquqiy islohotlarning g'oyaviy asosini tashkil etadi, huquqiy islohotlar esa bu qadriyatlarni amaliyotga joriy etadi. Ularning o'zaro aloqasi dialektik xarakterga ega:

- ma'naviyat – mazmun,
- huquq – shakl.

Biri ikkinchisiz to'liq bo'la olmaydi. UNESCO ekspertlari bu haqda shunday yozadi: "Huquqiy tizimning barqarorligi faqat ma'naviy qadriyatlar, madaniyat va fuqarolik mas'uliyati bilan qo'llab-quvvatlangandagina ta'minlanadi." [6.62]. Shunday qilib, jamiyatning huquqiy islohotlari ma'naviyatdan oziqlanadi. Ma'naviy yuksalish esa huquqiy barqarorlik orqali himoyalanaadi. Bu ikki kuch uyg'un bo'lgan jamiyatda korrupsiya, befarqlik, qonunga nisbatan loqaydlik kabi illatlar kamayadi.

O'zbek jamiyati mustaqillikdan keyin "Ma'naviyat va ma'rifat markazi", "Huquqiy madaniyatni yuksaltirish konsepsiyasi", "Yoshlar – kelajagimiz" kabi dasturlar orqali inson ongini yangilash, huquqiy madaniyatni oshirish, milliy qadriyatlarga asoslangan huquqiy tizimni shakllantirishga katta e'tibor qaratmoqda.

Bugun "Yangi O'zbekiston" konsepsiyasida ham ma'naviy va huquqiy yangilanish uyg'unligi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan. Sh.M. Mirziyoyev 2022-yilgi Oliy Majlisga Murojaatnomasida shunday dedi:

“Islohotlarning markazida inson manfaatlari, uning huquq va erkinliklari turadi. Shu bilan birga, bu islohotlarni qo‘llab-quvvatlaydigan ma’naviy muhit yaratish bizning eng asosiy vazifamizdir.”

Yaponiyada “Bushido” etikasi, Germaniyada “Grundgesetz” (Asosiy qonun) tamoyillari, AQShda “Constitutional morality” g‘oyalari jamiyatni nafaqat qonuniy, balki ma’naviy jihatdan mustahkamlagan. H. Patrick Glenn bu haqda shunday yozadi: “Huquqiy tizimlarning yashovchanligi ularning ichida yashovchi ma’naviy an’analar kuchiga bog‘liq.” [3.225].

Demak, rivojlangan davlatlarning asosiy tajribasi shuni ko‘rsatadiki, huquqiy islohotlar doimo milliy-ma’naviy qadriyatlar bilan uyg‘un olib borilganida samarali bo‘ladi.

Jamiyat taraqqiyotining asosi - insonning ma’naviy kamoloti va huquqiy ongining uyg‘unligidir. Ma’naviy yuksalish insonni qonunlarga ongli ravishda rioya etishga, adolatni qadrlashga o‘rgatadi. Huquqiy islohotlar esa shu qadriyatlarni real ijtimoiy tizimga aylantiradi.

Shunday qilib, ma’naviyat huquqiy islohotlarning ruhini, huquq esa ma’naviyatning tashkiliy shaklini ifodalaydi. Bu ikki soha o‘zaro uyg‘un rivojlangandagina fuqarolik jamiyati barpo etiladi, inson huquqlari kafolatlanadi, taraqqiyotning ijtimoiy poydevori mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. *Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.* – T.: O‘zbekiston, 2020. – 64 b.
2. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.* – T.: Ma’naviyat, 2008. – 15 b.
3. Glenn H. Patrick. *Legal Traditions of the World.* – O.: Oxford University Press, 2014. – 225 b.

4. Habermas J. *Between Facts and Norms*. – С.: MIT Press, 1996. – 102 б.
 5. Sen Amartya. *Development as Freedom*. – NY.: Alfred A. Knopf, 1999. – 36 б.
 6. UNESCO. *Culture for Development Indicators*. – P.: UNESCO Publishing, 2018. – 62 б.
1.
3-2